

Bálint Mónika – Deák Adrienn Ágnes

Bálint Mónika – Deák Adrienn Ágnes (2009): Közösségpalánták / Community-plantings, Földrajzi Közlemények 2009/ 4., Magyar Földrajzi Társaság pp 516-522.

Közösségpalánták.

„A budapesti belső kertek arányának ugrásszerű növekedése nem elérhetetlen álmkép – egy dolog szükséges hozzá: cselekedni kell.”

/Deák Adrienn Ágnes: GANG Csapat – Varázsoljunk kerteket Budapest udvaraira! – című cikkének felhasználásával¹/

A Zöld Fiatalok Egyesület (ZöFi) 2006-ban olyan lépésekre szánta el magát egy döntéssel, ami hosszú távú elköteleződést és az ezekkel járó alapos változásokat indított el a szervezet életében. A döntés, egy állandó iroda és műhely kialakítása és fenntartása volt, melynek eredményeként beköltöztünk a Józsefvárosba, Budapest VIII. kerületébe. A ZöFi egyik jelmondata „*van-e már forradalom a háztartásodban?*”. Ezt az elvet követve aktivistáink számára is logikus lépés volt, hogy tevékenységeink egy részét lokális szinten fejtsük ki, olyan programokat szervezzünk, amelyek a környék lakosait szólítják meg.

Előbbi döntésünk együtt járt egy másik elköteleződéssel, ez pedig aktív részvételünk a Magdolna Negyed Szociális Városrehabilitáció Programban², és hosszú távú partnerség az önkormányzattal, a városrehabilitációt irányító Rév8 Zrt.-vel illetve a területen dolgozó más civil szervezetekkel. A 2008-ban 5 évi időtartamra egy irodahelyisége nyertünk el pályázati úton a Karácsony Sándor 22-ben (a pályázatot 2006-ban írták ki). A pályázati folyamat és a helyiség felújítása elhúzódott, de beköltözésünket megelőzte közösségi munkánk.

Magdolna-negyed

Józsefváros középső területei, köztük a fejlesztők által Magdolna névre keresztelt negyed is évtizedek óta leromló állapotú, az elszlamosodott, alacsony keresettel rendelkező családok, tartós munkanélküliségben élők lakják. Bár a negyed nem esik messze a belvárostól, az ott élők fizikailag és társadalmi kapcsolataik szintjén is szegregálódtak, és kevés eszközük van arra, hogy életkörülményeiken változtassanak illetve, hogy érdekeiket érvényesítsék. Akik nem itt élnek és nem itt dolgoznak, szinte soha nem lépnek be a területre és ennek nem csak praktikus okai vannak, hanem a terület rossz híre is távol tartja a potenciális látogatókat. A házak állapota nagyon leromlott főleg az önkormányzati tulajdonban lévőké. Segíti a rehabilitáció lehetőségeit az, hogy nagy arányban vannak önkormányzati tulajdonú ingatlanok (40 % körül), hiszen a tulajdonjoggal rendelkező lakót anyagi helyzete nem feltétlenül jobb, mint a bérlőké, így a társasházak felújítására nehezen tudnak forrásokat szerezni.

Segédmotorok és üzenetközvetítők

¹ (Építészfórum, 2008. november 28) – az idézőjeles szövegrészletek forrása.

² A program részleteire nem térek ki ebben a cikkben, a bibliográfia helyén azonban megjelölök olyan internetes forrásokat, amelyekből ezek megismerhetők.

Működésünket szeretnénk úgy alakítani, hogy ismereteink, tapasztalataink, eszközeink a lakosság számára is elérhetőek legyenek, és lehetőséget biztosítsanak helyzetük alakítására.

A rehabilitációs programok sikere is sokban múlik a civilek munkáján, akik hozzájárulhatnak a lakosság és a változásokat kezdeményező szervezetek kommunikációjához.

Ezt tapasztaltuk 2007-ben a Gang – belvárosi udvarok lakók erejéből történő kertté alakítását segítő – kezdeményezés kapcsán is, hol az önkormányzati felújítási programokkal párhuzamosan néhány bérház udvarát varázsolták kertté a lakók valamint önkéntesek, köztük a ZöFi tagjai a Gang Csapat szervezése és szakmai iránytatása segítségével. A lakosok viszonylag szkeptikusak és távolságtartók az önkormányzattal illetve annak képviselőivel szemben, de a magánszemélyek által indított kezdeményezés esetén támogatóak voltak a civil aktivisták felé. Ennek tapasztalataira építve a ZöFi saját szerepét abban látja a rehabilitációs folyamatban, hogy erősítse a társadalmi részvétel generálását, és közvetítse a különböző csoportok, szereplők tapasztalatait.

Élő Udvarok

„Minden egyes házban lakik olyasvalaki, aki régóta szeretne kertet látni a sivár, száraz és szürke beton helyén”

A „bérloki bevonással történő épületfelújítási program” keretében több önkormányzati tulajdonú ház kerül felújításra a bennük lakók részvételével a Magdolna Program tervei szerint. Első körben 4 ház került be a programba. A fejlesztők azzal adtak lendületet a felújításnak, hogy a házak pincéit és padlásait kitakarították a bérlőkkel együtt. A Gang Csapat (Deák Adrienn Ágnes tájépítész, Farkas Mária környezetgazdálkodási mérnök, Jagodics Edit környezeti nevelő és Mihalik Gabi) a Lövőház utcában segített egy lakóközösséget udvarának újjáélesztésében. A kezdeményezésről tudomást szerezve hívta meg a Rév 8. a GANG-ot két házba, a Dankó utca 7-be és Szigetvári utca 4-be, mert a lakók saját erejéből történő kertkialakítások ötlete és gyakorlata jól illeszkedett a már megkezdődött épületfelújítási programba.

A közös tervezést, szervezést és kertkialakításokat kertépítészeti és közösségi szempontból is a Gang Csapat tagjai vezették és kísérte végig. A lakók saját kezűleg alakították ki kertjeiket, mozgósításukért a ZöFi részéről Jagodics Edit felelt, a munkában a lakók mellett számtalan önkéntes, köztük a ZöFi önkéntesei vettek részt.³ A Koszorú utcai óvoda játszó udvarát is füvesítette a ZöFi.

„A tapasztalatok szerint egy ház lakóközössége szervezeti háttér nélkül is képes lakókörnyezetének alakítására. Fontos alapelv, hogy a lehető legkisebb anyagi ráfordítással valósuljanak meg az udvarkialakítások. A belvárosi kertek megszületése a tapasztalatok szerint nem pénzkérdésen, sokkal inkább az emberek cselekvőképességén és az összefogás létrejöttén múlik. A kezdeményezés elindításának kezdeti lépéseit gördülékenyebbé tette, hogy a föld és a növények beszerzésére pályázati forrásból sikerült támogatást szerezni”

„A módszer, amely alapján a három udvar életre kelt, két fő részből, az előkészítő szakaszból és fizikai megvalósításból áll. Gyakorlatba ültetése közös vezérfonal mentén, de udvaronként az egyéni adottságok végett eltérő lefolyással haladt. Közösségi és kertépítészeti szempontból szakmailag is végigkísértük a teljes folyamatot.

³ A projektről *Kertészek vagyunk* címmel Kővári Borz József készített dokumentumfilm. **Molnár Zoltán** és **Hajdu Gábor** *Az udvar életre kel* című fotókiállítása mutatja be az udvarfelélesztéseket.

2006. őszétől kezdve személyesen kerestük meg azokat a lakókat, családokat, akik szívesen fogadtak (a lakók 10-50%-a, házanként eltérő arányban). A hosszú beszélgetések során kertre vonatkozó vágyaikon túl a ház, az udvar történetét is fokozatosan megismertük.

Az egyes tervek sütemény és tea mellett, lakógyűléseken kezdtek kibontakozni, melyeken alkalomról alkalomra egyre több érdeklődő vett részt. Számunkra is fantasztikus élmény volt a közös tervezés, amely során a nagy, mindenki számára könnyen értelmezhető tervlapot körülülve, arra közösen rajzolva és címkéket ragasztva a párbeszéd révén a lakók látszólag ellentétes érdekeik tekintetében is közös nevezőre jutottak. A közös tervezés során felszabadult a lakók kreativitása. A Dankó utcai udvarban például a párhuzamos sövényekkel felosztott gyepterületek kezdeti vízióját a ténylegesen megvalósuló, kacskaringós ösvényekkel tarkított, zezugos kert váltotta fel. A tervezési folyamat véglegesítését az összes ötletet összehangoltan tartalmazó kertépítészeti terv megrajzolása jelentette.

2007 tavaszán került sor a szervezési munkálatokra, majd a lakók erejéből a szükséges szakmai segítséggel megvalósuló hétvégi közös földmunkákra, ültetésekre. A kivitelezéshez a munkálkodó lakók és önkéntes segítők együttműködése által számtalan szép emlékű mozzanat kapcsolódik. A Dankó utcai udvar kialakításába például olyan, vadidegen járókelő is bekapcsolódott, aki meglátta az utcán tornyosuló földkupacot, beljebb kerülve pedig a nagy sürgés-forgást, és egész napra bekapcsolódott a kertépítésbe. A Lövház utcai lakók ültetőgödöröket ástak a Dankó utcában a növények számára a sittel keveredő talajban, cserébe a földből kiásott téglák egy részét elvihették saját kertjükbe kertszegélynek. Később viszonzásként még természetes fagyalokat is ajándékoztak a Dankó utcaiaknak, melyeket átszállítottak a helyszínre”

Az udvarok elkészültét a Szigetvári utcában és a Dankó utcában is méltón megünnepelték a lakók, gyerekprogramokkal, zenével, tánccal, finom falatokkal. A kerteket azóta is ápolják, a paradicsomok helyére néha virágok költöznek vagy fordítva. A Magdolna Program keretén belül más formában ugyan, de azóta is keletkeztek belső kertek, és több ház lakói is jelezték, hogy szeretnék megújítani udvaraikat.

A Gang kezdeményezés sikerességét nem csak az mutatja, hogy rengeteg cikk, vagy nyilvános esemény adott hírt róla. A kezdeményezés modell értékű folyamatot indított el. A lakók, számtalan önkéntes segítő és a Gang Csapat tagjai sok újabb udvar kertté alakítását segítették azóta.

A Fővárosi Önkormányzat és a Budapest Bank pályázatokat hirdetett lakóközösségek számára, hogy ezzel hozzájáruljon hasonló kertek születéséhez.

Az „Élő udvar” projektként is emlegetett kertkialakítások a Rév 8. Zrt. közösségi részvétellel zajló épületfelújítási programjának szerves részévé váltak. A lakók elmondása szerint újjá született udvaraik nemcsak a környéken élők, hanem még külföldiek érdeklődését is felkeltik. Közösségi szempontból a Józsefvárosban zajló városrehabilitációs programnak példaértékű, nemzetközi szinten is elismert, és részletes bemutatásra érdemes elemeként számontartva külföldi csoportok, köztük konferenciák résztvevői is rendszeres látogatói a kerteknek.

Az „Élő udvarok” megszületése az egész Józsefváros jövőjére is markánsan kihat: jelentős szerepe volt abban, hogy a Magdolna Negyed Program II. üteme pályázati támogatást nyert el.

Kertépítés vs. Házfelújítás

A Magdolna Negyed Programban a házak felújítása azóta is zajlik, de ez nem mindig kedvez a növényeknek. A Dankó utcában például, abban a kertben, amelynek mindenki joggal csodájára járt majdnem két évig, és ahova 2009 májusában szervezett túra keretében sokan

ellátogathattak a Magdi fesztiválon, a nyár folyamán munkagépek költöztek, hogy az épület tetőtereinek átalakítását befejezzék. Természetesen ez hosszútávon javítja a házban élők életkörülményeit, hisz a tetőtér hozzátoldásával lakásuk alapterülete és hasznos területe is megnő, a lakások közben komfortossá váltak. Ugyanakkor a gyönyörű, a lakók kreativitásával és akaraterejével megvalósult kert, amely a problémákkal terhelt Dankó utcából betérőknek és hazatérőknek egy valódi oázis élményét nyújtja, sok kárt szenvedett ebben a munkafázisban, ami érthető módon a lakókban nagy elégedetlenséget keltett. A kertek megvalósítása saját kezük munkája által igazi reményt adott a lakóknak, akik megtapasztalták, hogy saját erejüket használva jobbra fordíthatják sorsukat, mindennapjaikat.

Bizalmat adtak a ZöFi és a Gang számára, és az épületfelújítási programért felelős Rév 8. Zrt. számára is. A felújítási programban első körben résztvevő négy önkormányzati bérház lakói erőt merítettek a kezdeti munkálatokból, és egyes kérdésekben összefogtak, aminek a következményeként saját egyesületet alapítottak (Négy Ház a Magdona-negyedben Egyesület). A partneri viszonyokat ugyanakkor azóta kikezdte a felújítási program elhúzódomása és új szereplők, a munkákba bekapcsolódó vállalkozók megjelenése. Az önkormányzati bérházakban lakók viszonyulása a lakásukhoz, a házhoz, és a tulajdonos önkormányzathoz eléggé sajátos. A házak közösségének fejlesztése, amelynek egyik értékes eleme volt a Gang kezdeményezés által sok lakó és önkéntes keze munkájának köszönhetően a kertek kialakítása, eredményes volt abban a tekintetben, hogy többen érezhetik azt, hogy bérlőként is vannak jogaik, beleszólási joguk van saját házuk, környezetük alakulásába, így joggal szemlélik a házban megjelenő munkások tevékenységét úgy, mintha ők maguk lennének a tulajdonosok, mivel nem mindegy hogy hol, és hogyan élnek le mindennapjaikat.

Zöld jövőképek

A ZöFi tagjai számára fontos tapasztalatokat jelentett a program, és megalapozta a kapcsolatunkat az itt dolgozó szervezetekkel és pár tucat lakóval. Karácsony Sándor utcai irodánkat csak 2009 januárjában foglaltuk el, de ezt megelőzően is belekezdünk további kezdeményezések megvalósításába. 2008 nyarán egy rövid háromnapos rendezvénnyel kezdtünk (*Mátyás téri szieszták*), melynek helyszíne a közösségi tervezéssel született Mátyás tér volt. Itt gyerekprogramokat, koncertet és beszélgetést szerveztünk, utóbbinak témája, magának a megújult térnek a sorsa volt. Jól látszott ebből a beszélgetésből és a térrel kapcsolatos azóta is sorozatosan felmerülő vitákból, hogy mennyivel nehezebb egy városnegyed, vagy akár egy tér körül összefogást létrehozni, mint egyetlen ház lakóközösségében. A bérházak belső udvarai egy furcsa köztes térként értelmezhetőek, félig nyilvánosak és félig privátak. Odafigyelést és további önkéntes felügyeletet, ami a fenntarthatóság feltétele, könnyebb itt generálni, hiszen az udvarok lényegében a lakások nyúlványai. A köztterekkel kapcsolatban hasonló elköteleződés nehezebben jön létre.

A területtel kapcsolatos vélemények közvetítésére 2009 márciusától egy helyi független közösségi újságot adunk ki havi rendszerességgel, Magdi címmel. Az újságnak kettős célja van. Szeretnénk hozzájárulni egyfajta helyi identitás megerősödéséhez, közösségek formálódásához, és be akarjuk mutatni, hogy a különböző szereplők hogyan látják a rehabilitációs folyamatot, annak hatásait. Ez a munka megerősített minket abban, hogy környezettudatos szemléletünket csak akkor tudjuk továbbadni, ha figyelembe vesszük, hogy a terület megújulása elsősorban az életkörülmények javulásával érhető el.

Olyan valós szükségleteket kielégítő programokat kell kitalálnunk, amelyek a zöld szemléletmódot összekötik a szomszédaink hétköznapi problémáira adott válaszokkal. Ezek nagyon lokális, és sokszor a kertek kialakításához hasonlóan egyszerű ötletre épülő, de annál több újításra lehetőséget adó programok:

- Sikeres példa a havi rendszerességgel megrendezésre kerülő Cserebere piac, ahol használt holmijaikat cserélhetik el egymással a látogatók. Ezen a pénz nélküli piacon gazdát cserélnek a tárgyak, ahelyett, hogy a szemetesben landolnának, és közben volt és új tulajdonosaik is kapcsolatba lépnek egymással.
- Hasonló szemléletben tartja foglalkozásait gyerekek számára már második éve meghívásunkra a Cellux Csoport, akik újrahasznosított tárgyakat készítenek hulladékból.
- 2009 májusában a Magdi fesztivállal a mellett lobbiztunk, hogy a Tavaszmező utca sétálóutcává alakuljon, és hogy a Tavaszmező utca 6. és a József utcai művészkert műemléképületei, illetve az itt található kert megmeneküljenek a szűk látókörű ingatlanfejlesztési logikától. Ezek a kezdeményezések találkoztak az önkormányzat terveivel, és előreláthatóan 2010 tavaszán megújulhat az utca, az épületekre pedig az ott dolgozó szervezetek és magánszemélyek hasznosítási tervet adtak be.
- régóta zavar minket az irodánk szomszédságában álló Kálvária tér kihaltsága, ahol az elmúlt hónapokban egy új közösség verbuválódott, esélyt adva a tér megújulásának.

Írásunkat egy álommal zárjuk: a környéken álló üres telkek sokasága újra és újra felhívja a figyelmünket annak lehetőségére, hogy nem csak bérházak udvarain, hanem a létező üres területekre is álmodhatunk közösségi kerteket. Hisszük, hogy kitartó lobbizással ezek egy része tényleg megszülethet, először esetleg gyerekfoglalkozások céljából létrehozott mintakertek formájában, később, pedig talán a lakók által fenntartott közösségi kertekként is. Képzeljük el, ahogy a Dankó utcában, vagy a Lujza utcában, de akár a Ganz gyár üres épületeinek területén is a szemétkupacok, autóroncsok vagy kidobált bútorok helyén pihenőkertek vagy kis konyhakertek sorakoznak. Ezek gazdasági hasznossága a Józsefvárosban bizonyításra vár (a környéken lakók rossz anyagi helyzetét figyelembe véve ezt a szempontot sem szabad figyelmen kívül hagyni) de a már megszületett kertek sorsára visszatekintve jótékony ökológiai és pszichés hatásuk előrevetíthető.

Bálint Mónika, projektvezető szociológus, Zöld Fiatalok Egyesület.
Deák Adrienn Ágnes, tájépítész, Gang csoport

i

ⁱ A Zöld Fiatalok Egyesület 2001 óta foglalkozik a környezetvédelem, a városi fenntarthatóság, az emberi jogok és esélyegyenlőség kérdéskörével, elsősorban a fiatalokra fókuszálva. www.zofi.hu

További információk a programról és a kerületről elérhetők:

<http://gang-gong.blogspot.com/>

<http://www.magdolnanegyed.info.hu/>

www.rev8.hu